

אוצרות פסקי

אגרות משה

בהלכות הרחקות מן העריות

יהוד ולא ילבש

והוא

פסקי הלכות שעולים מתשובות אגרות משה

ופסקי דינים מכתבי תלמידים

נלקט ונערך ב"ה על ידי

הרב גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס גם אני אודך

הרב יעקב אהרן סקוצילס

מח"ס אהל יעקב

סיון תשפ"א

©

כל הזכויות שמורות

המערכת מקבלת מאמרים ותשובות

בשמחה רבה

בכתובת:

ת.ד 539 בני ברק

טלפון: 052-7128536

7128536@gmail.com

קונטרס
פסקי אגרות משה

על
הלכות יחוד והרהקות מן העריות
על פי סדר השו"ע

החלק העליון של הקונטרס הוא פסקי הדינים שעלו משו"ת אגרות משה ושאר ספרים שהביאו פסקים ששמעו ממרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. ובחלק ההערות הם טעמו ונימוקו, או קיצור דבריו או מראה מקומות מספרים אחרים שהביאו פסקיו - אין לסמוך על מה שכתוב כאן לפני שבודקים את התשובה בפנים.

אבן העזר הלכות הרהקות מן העריות והמסתעף

ממרן זצ"ל דעד ז' או ח' שנים צריכה ללבוש שרוולים וגרביים צנועים].

בענין לימוד בכתה א' ילדים וילדות קטנים (ב) ילדים וילדות קטנים אין לעשות כיתה א' שילמדו שם ביחד משום חינוך, הגם שבגיל קטן לאו בני הרהור הן, ובמקום שאי אפשר לעשות בית ספר נפרד לבנים ולבנות

סימן כ"א סעיף א

בנוגע לעניני צניעות בכתו קטנה

(א) טוב להקפיד על עניני צניעות לבתו הקטנה כשהיא בת תשע שנים. (מסורת משה חלק ד' עמוד שס"ו א').

[הערות הגר"ש פירסט שליט"א: שמעתי

א. בספר כבודה בת מלך (עמוד ק"ה) הביא דעת בעל האגרות משה זצ"ל שיש לחנך הקטנה מגיל ג' שנים בבגדי צניעות. אמנם בספר רשומי אהרן חלק א' (עמוד ע"ג) כתב שאין צורך להקפיד כ"כ במלבושי צניעות לילדה קטנה עד גיל שמונה. ולענין רכיבה באופניים על ידי ילדות קטנות ראה במסורת משה חלק ג' (עמוד שי"א).

דאסור ליהודי להיות שם, מיהו נשי ת"ח יש להם למנוע מזה אם אפשר³. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ב)

שחיית בנים ובנות ביהד

ו) מותר לבנים ובנות לשחות ביחד עד גיל חמש. (רשומי אהרן חלק א' עמוד ע"ג)

[הערת הגר"ש פירסט שליט"א: שמעתי ממרן זצ"ל לכתחילה יהיה נפרד כדי שלא יהיו רגילים להיות יחד, אולם העיקר תלוי בשיעור בושה שלא להיות ערומה בפנים אחרים].

לטבול במקוה שנמצא במקום פרוצים שאפשר להסתכל בפנים

ז) פשוט הדבר שמקוה שנמצא במקום פרוצים ורואים בחלונות כשהנשים טובלות, שאסור לאשה לטבול שם, שהרי הם רואים שהיא ערומה, ואף במקום שרק אפשר להם להסתכל ולא ברור לנו שהם באמת מסתכלים בתוך המקוה גם כן אסור. ולכן חל חיוב על בני העיר לבנות מקוה במקום הראוי

ובכגון שעת הדחק זו אפשר להקל³. (אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן קל"ז)

לברך בפני אשה שאינו מכוסה כראוי

ג) האיסור לומר ברכות וכו' בפני אשה שאינה מכוסה את עצמה כראוי מתחיל מגיל ג' שנים. (ספר חינוך בהלכה עמוד 24 מהרב ראובן פיינשטיין שליט"א שכך סבר אביו זצ"ל)

לומר ק"ש ודברים שבקדושה כנגד נשים שהולכות פרועי ראש

ד) אם נשים שהולכות פרועי ראש עומדות בעזרת נשים וכדומה שבבית הכנסת ואין המחיצה מכסה את ראשיהן, אסור לאנשים להתפלל כנגדן אא"כ בשעת הדחק, שאז סומכין על הראשונים שאין איסור לומר דברים שבקדושה וק"ש כנגד שער אשה. (אגרות משה או"ח חלק א' סימן מ"ג ד"ה דרק בשערות, או"ח חלק ד' סימן ט"ו)

האם מותרת לאשה לשחות במקום שנמצא מציל
ה) מעיקר הדין מותר לאשה ללכת לבריכת מים אף שהמציל שם הוא יהודי, אף

ולענין זהירות בעניני חיבה עם אשתו בדיבור כשנמצאים ברבים, כגון לומר לאשתו "יקר שלי" ראה במסורת משה חלק ג' (עמוד שי"ב) בענין הזהירות בכל זה.

ב. והנה בודאי שאף קטנים וקטנות ביותר אין רוח חכמים נוחה מזה דאף שעדיין אין בהן יצר הרע וחשש הרהור מ"מ הא צריך לחנך אותם להתרחק מנשים ואת הילדות מאנשים וכשלוומדים ביחד אדרבה עוד מתרגלין להיפוך להתקרב ויתרגלו מזה ויהיה בהן יצר הרע כשיתגדלו וחשש שהרהור.

ג. והנה מכיון שהמקום קבוע לרחיצת נשים, הרי הוא כמו בביתה, ואין זה נחשב לפריצות בשביל אחד שנמצא שם שלא לכוונת פריצות, אלא כוונתו למלאכתו, והוא בשעה שהרבה נשים רוחצות שם, שלא שייך איסור יחוד אף לפרוצים, וגם שברור שיענש ע"ז על שעסק בתאוותיו מפני שעל ידי זה לא היה שייך שיעשה מלאכתו דהיינו לראות אם ח"ו יש צורך הצלה, וגם הוא יראה מלעסוק בזה דשמא יארע אז אחת שטובעת ולא ידע להצילה, שאז ודאי יגלו כל הנשים שהיה זה משום שעסק בתאוותיו ולא במלאכת הצלה ששכרוהו ע"ז, וידנוהו בדיני מלכות כרוצח שלכן ליכא איסור ממש, אבל מ"מ ירא ד' ובפרט נשי ת"ח, אין להן לרחוץ שם, ובעליהן הת"ח יש להם להקפיד ולמונען מזה אם אפשר להם, כי יש לחוש שמא יתן עיניו בה וישתדל לבוא לביתה בשעה שאין בעלה בבית ויפתנה או יאנסה. ואף שהוא חשש רחוק ראו לת"ח לחוש לזה קצת כשאפשר באופן שלום, עכ"ד.

להתפלל באולם שעושים בו תועבה (י) אולם שמשמשים בו לתועבה דעריות אסור לעשות בו מנין לתפילה כלל כיון שהוא מקום שנאוי להקב"ה ואף על ידי עשרה מתפללים לא תהיה שכינה שם⁷.
(אגרות משה חלק א' או"ח סימן ל"א)

להשכיר אולם להתונה שירקדו בו במעורב (יא) מי שיש לו אולם להשכיר לשמחת חתונות וכדומה, אין איסור לפני עור או אפילו מסייע לדבר עוברי עבירה להשכיר את האולם לאנשים שירקדו בתערובת, וכל זה בדיעבד, אבל יש עצה לעשותו בהיתר לכתחילה אם בתחילת השכירות ישיג נכרי שיהיה שכירות ימים האסורין אליו, והמותרין לישראל בעל הבית¹. (אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן ע"ב)

האם להמנע מלהשתתף במסיבות עם מלצריות (יב) בענין אם מותר להשתתף במסיבות שיש שם מלצריות שאינן צנועות ראה ספר י"ד משה עמוד קל"א¹.

שלא יהיה ח"ו שום חשש פריצות או פחד, ועד שיבנו מקוה במקום צנוע יש למצוא איזה עצה למנוע את ההסתכלות בתוך המקוה. (אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן צ"א)

אם מותר לאיש ואשה ללכת להתונה שיש שם ריקודים בתערובות וכדו'

ח) לכתחילה אין לאשה ללכת לשום חתונה אפילו עם אוכל כשר כשרוקדים שם בתערובת וכדו', ויש להתנגד במה דאפשר, אמנם אם האשה רוצה ללכת בכל זאת, ולמען שלום בית, מותר לתת לה ללכת, וקצת יותר קל, כי אין לה הרהור וכדו', משא"כ האיש חייב להחמיר על עצמו, וכמובן שהיא תצא בשעת הריקודים אם אפשר. (אגרות משה אבן העזר חלק ב' סימן י"ג, שו"ת י"ד משה עמוד פ"ג)

לשבת בחתונה מעורבת

ט) מותר לומר "שהשמחה במעוננו" אף כשיושבים בתערובות, דהיום נתרגלו יותר, ואין חשש הרהור¹. (ספר י"ד משה עמוד קל"ו)

ד. ובספר מסורת משה חלק א' (עמוד ת"ח) אמר הגרמ"פ זצ"ל שבאמת אלו שחושבים שמחמת חבריהם צריכים להניח שהאנשים ישבו בתערובות יחד עם הנשים בחתונה וכדומה, סתם הוי חלומות, דאף אחד אינו מקפיד כ"כ לישוב בכל פעם דוקא עם אשתו. וזה שגעון שהרבה באמריקה לימדו את עצמם.

ה. וכן דעת הדברי חיים בהשמטות חלק ב' (סימן א').

ו. והנה עיקר טעמו שליכא משום לפני עור כיון שבלאו הכי הם יכולים למצוא אולם אחר לריקודי תערובות, וזהו כחד עברא דנהרא והם מומרים, דאין איסור לפני עור בכה"ג כמבואר בש"ך יורה דעה (סימן קנ"א) ובדגול מרבכה שם. וגם מסתבר שאין כאן מסייע לדבר עבירה כיון שעיקר ההשתמשות של האולם לא מיועד לאיסור אלא לעשיית היתר, ולמעשה כיון שהשכירות כאן כרוך בחילול ה' של גרמא לתערובות וניאוף וכו' אין להשכיר בכה"ג לכתחילה, ורק מותר בדיעבד כשאי אפשר לפרנס בלא"ה, או עם העצה שהזכרנו לעיל. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' (סימן רמ"ו).

ז. ולענין אם זה מביא ריעותא לדרגת הכשרות של המקום להרשות נשים כאלו, הרי פסק בעל האגרות משה זצ"ל דמאחר שאנשים מקילים בוה, אין זה הוכחה שחסר להם נאמנות לגבי כשרות.

הסתכלות בנשים - הליכה ברחוב

יג) אסור להסתכל באשה אפילו במקומות שדרבן להיות מגולות כשמתכוין לראותה, ואיסור זה הוי גם כן ברחוב ובכל מקום שהוא. וההולך ברחוב צריך להשתדל להביט כפי האפשר למטה אך לא באופן שנראה כפרוש לגמרי. (אגרות משה או"ח חלק א' סימן מ')

רב מורה הוראה אם מותר להסתכל באשה שבאה אליו

יד) כשבאה אשה לשאול להרב שאלה בעניני איסור והיתר וכדומה, מחוייב להשתדל שלא להביט בפניה כדי שלא יבא ליהנות ח"ו מהראיה, וכן בכל מקום שפוגע בנשים. (אגרות משה שם)

ההולך ברחוב שיש בו פריצות אם חייב לעבור לרחוב אחר

טו) אם ברחוב שהוא רוצה לילך בה, הולכות הרבה נשים פרוצות בגילוי שוק ושער וכדומה, ועלול להכשל בראייה אסורה, חייב ללכת ברחוב אחר כשיש. (אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן נ"ו)

בענין הנ"ל כשאין לו דרכא אחרינא

טז) היכא שאין לו דרך אחרת להגיע לביתו או למקום פרנסתו או לצורך רפואה, וכ"ש אם הוא צריך להגיע לדבר מצוה מותר

ללכת ברחוב שיש בו פריצות, ובלבד שיהא נוטה בדעתו שמסתמא לא יבוא על ידי זה לידי הרהור אסור^ה. (אגרות משה שם)

חובת מחיצה בבית הכנסת להפריד בין נשים ואנשים

יז) בעת התפילה ההפרדה בין נשים ואנשים הוא חיוב מן התורה, ולכן בבית הכנסת חייבים להעמיד מחיצה בין הנשים והאנשים לכתחילה כמו שעשו בזמן הבית המקדש שהיה קומה שניה לנשים וקומה ראשונה לאנשים, ומעיקר הדין בית הכנסת שצריך לעשות מחיצה יותר נמוכה מותר ובלבד שהוא חוצץ כל קשר והסתכלות בין הנשים והאנשים. ולמעשה שיעור המחיצה הכי נמוך הוא בין י"ז ל"ח טפחים, והוא בעצם 66 "אינטש", ובשעת הדחק סגי במחיצה בגובה של 60 "אינטש", ופחות מזה אינו נחשב כמחיצה^ט. (אגרות משה או"ח חלק ד' סימן ל"א, חלק ג' סימן כ"ג, כ"ד)

עליה, אם חייבים להעמיד וילון

יח) בית הכנסת שיש לו ב' קומות ובעליה מגיעים הנשים ומתפללים שם, לכתחילה מן הראוי להעמיד שם וילונות, ובמקום שאי אפשר לעשות כן סגי בכך שמתפללים בעליה. (אגרות משה אורח חיים חלק א' סימן מ"ב)

ח. וכתב שם בתשובה שבכל מקום דמותר לו ללכת משום דליכא דרך אחרת, חייב לעצום עיניו או להטותן לצד אחד כדי שלא יראה גילוי בשר או שער, ואף אם קשה לו צריך לכופף את עצמו למנוע מהסתכלות שאינה הכרחית לצורך הילוכו וכו' ויזהר מלהרהר.

ט. ולענין מקום שפרצו ולא רצו להתפלל עם מחיצה בין האנשים והנשים ורוצים לשבת מעורבים עי' בשו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א' (סימן מ"ד) מה שכתב שמי שרוצה לעשות כן חוטא ומחטיא את הרבים. וראה עוד במסורת משה חלק ג' (עמוד ש"י) בענין העמדת מחיצה באוטובוס.

למעשה נראה שבאופן קבוע אין לתת אפילו לאשה א' להיות באותו חדר שמתפללים, ורק באקראי אפשר להתיר בלא מחיצה י"א. (אגרות משה אורח חיים חלק ה' סימן י"ב אות ב')

מחיצה כשמתפללים במקום שאינו קבוע לתפילה (בבית אבל וכדו')

כב) מדינא נשים שנמצאות בבית אבל וכדומה צריכות ללכת לחדר אחר בשעת התפילה ולא סגי במה שיש הפסק בין האנשים להנשים. ובמקום שהנשים לא מסכימות לכנס לחדר אחר אין לעכב התפילה מחמת זה י"ב. (אגרות משה אורח חיים חלק ה' סימן י"ב אות א', חלק ב' יורה דעה סוף סימן ק"ט)

לשמוע קול זמר דקטנה

כג) מותר לשמוע קול שירה דפנויה טהורה, ודלא כדעת הבאר שבע, אבל אסור לומר דברים שבקדושה בשעה ששומע קול פנויה טהורה. ולכן מותר מעיקר הדין שבנות הקטנות לא יותר מי"א שנה יבואו יחד באיזה אולם וישירו במקהלה והאבות והאמהות

להשתמש עם זמכית בחלק העליון של המחיצה (יט) החלק העליון של המחיצה יכול לעשותה מזמכית כיון שהוא מפריד בין שני הצדדים, אולם למעשה אין בזה שום תועלת מאחר שיש נשים ר"ל שמגיעים לבית הכנסת בחוסר צניעות או גילוי שער וממילא דרך הזמכית גם אסור להסתכל עליהם ואינו מועיל'. (אגרות משה אורח חיים חלק א' סימן מ"ג, ובחלק ג' סימן כ"ג)

אם מועיל מחיצה שיש פריצות בחלק העליון שבו כ) מחיצה שיש פריצות בחלק העליון שבו אינו מועיל למחיצה כיון שזה לא שומר על קלות ראש. אמנם אם יש חורים קטנים הרי הוא מועיל. (אגרות משה אורח חיים חלק ד' סימן כ"ט, ול"ב)

אם חייבים במחיצה בפני מעט נשים

כא) בבית אבל ר"ל או בבית המדרש שמשתמשים בו בימי החול ובמנחה בשבת שנמצאים רק מעט נשים, להלכה

י. ועוד כתב שם לענין מה שיש בתי כנסת שהגביהו רצפת העזרת נשים לערך פוט (12 אינטש) ויותר ואין מניחין להגביה את המחיצה. וזה לא טוב אפילו כשהולכות הנשים בצניעות משום שאפשר בקל לבא לידי קלות ראש אם לא שיוסיפו חצי פוט בצד של האנשים, ומ"מ מן הראוי להגביה את המחיצה עד כדי שלא יתראו גם ראשיהן ושתייה המחיצה מדבר שלא יראו את הנשים.

יא. ציין שם למה שהביא באו"ח (סימן ל"ט) בסוף דבריו ראייה מתוס' במסכת קידושין שלפני כמה נשים בלבד אין חיוב להפסיק במחיצה, והביא שבכל הדורות נהגו שלפעמים היתה נכנסת אשה ענייה לבית המדרש לקבל צדקה, או אבלה לומר קדיש, ולמעשה כל זה צריך עיון, ומ"מ אין להתיר באופן קבוע.

יב. וטעמא דמילתא משום דבית אבל הוי כמו מקום שפתוח לרבים, שצריך בו מדינא הפרדה בין הנשים לאנשים, וכל שכן בשעת תפילה.

ובבית חתן מדינא אין צורך במחיצה שאינו פתוח לרבים, אלא רק לבני המשפחה. לכן די בכך שילכו האנשים המתפללים לזווית אחת שיוכלו לכיין שם, ושם יתפללו.

ובחלק ב' (סימן ק"ט) נשאל שם אודות אסיפה שבכל פעם שהמתאספים לומדים הלכה משלחן ערוך או דברי מוסר, האם מותר לנשים להשאר שם בשעת הלימוד. והשיב שטוב שהם ישמעו, מיהו לענין אם הגברים יתארגנו שם מגין לתפילת מנחה וכדומה וירצו להתפלל שם יצטרכו הנשים לצאת לחדר אחר ולא בחדר שמתפללין שם האנשים, ע' שם.

יבואו שם לשמוע הגם שכמובן באים ליהנות, אבל בלא צורך אין להתיר כלל כי בדברים כאלו המחמיר קדוש יאמר לו יי. (אגרות משה או"ח חלק א' סימן כ"ו)

לשמוע קול אחותו

סעיף ב

כד יש להקל בשמיעת קול זמר של אחותו. (ספר דברי חכמים עמוד רנ"ג, רשומי אהרן עמוד ע"ד)

לשיר במקהלה בפני אנשים

אם שער באשה ערוה בזמנינו **כת** ידועים דברי הערוך השלחן או"ח סימן ע"ה סעיף ז' שלימד זכות להקל לומר דברים שבקדושה כנגד שער אשה ערוה בזמנינו, ולמעשה הרבה פוסקים חלקו עליו, ויש להחמיר כדעת המחמירים, ורק במקום שעת הדחק גדול אפשר לסמוך עליו. (אגרות משה אורח חיים חלק א' סימן ל"ט, מ"ב, מ"ג, או"ח חלק ג' סימן כ"ג, כ"ד, אבן העזר חלק א' סימן קי"ד)

כה אסור לנשים לשיר אפילו במקהלה בפני אנשים יי. (רשומי אהרן עמוד ע"ג)

בת שתזמר לפני זקנים

כו לענין שירה בפני זקנים, ראה בספר מסורת משה חלק א' עמוד ת"ד.

האם מותר לאשה לגלות טפה משערה

כז מותר לאשה למסור שיעור בבית הכנסת **כח** מה שיש נשים שמוסרים שיעורי תורה לאנשים ונשים ביחד וכגון בליל שבת בבית הכנסת וכדומה, הוי חסרון גדול בצניעות. אולם עצם מסירת השיעור על ידי אשה מותר אם הוא באקראי בלבד, וצריכים להזהירה שבעת השיעור היא יושבת באופן

יג. כדעת המשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק י"ז) שפסק להקל בזה, ודלא כדעת הבאר שבע המובא בבאר היטב אבן העזר (סימן כ"א אות ד') שהחמיר, ולמעשה האגרות משה התיר עוד קצת יותר מהמשנה ברורה, שהמ"ב התיר לגבר לשמוע קטנה עד שנעשית גדולה רק אם אין הגבר מכווין להינות מקול השירה של הקטנה. והאגרות משה ס"ל דמותר לו לשמוע ואפילו יכווין ליהנות.

ובאמת שם בתשובה כתב לשואל דמאחר שכת"ר כתב שאי אפשר להחמיר יותר מכפי הדין, כפי הראוי לאנשי מעשה. לכן התיר כשיהיו המזמרות קטנות לא יותר מבנות י"א שנה. וגדולות מ"א שנה אפילו אם לא ראו דם, אף שמדינא הוכיח שם להקל, מ"מ יש להחמיר כי מאחר שכבר יש בשנים אלו שרואות דם, אין לחלק ביניהם, וללא צורך אין להתיר כלל כי בדברים אלו המחמיר קדוש יאמר לו.

יד. ראה בספר מסורת משה חלק ד' (עמוד שס"ט) שנשאל שם ממנהל מוסד של בנות בחורות אין לו היתר לשמוע כשהן מזמרות מצד שהרבה בנות ביחד שרות, ופסק שגם בזה אסור מצד קול אשה, ורק יתכן שיש היתר בזה מצד עסוק במלאכתו. ראה עוד בספר מסורת משה חלק ב' (עמוד שכ"ז-שכ"ט).

של בדיעבד טו, וראה הערה טז. (אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן נ"ח)

וכל זה במקום הפסד, כגון לצורך פרנסה אפשר להתיר י. (אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן נ"ז ובאבן העזר חלק ד' סימן ל"ב אות ד')

אלמנה ללכת בראש פרוע

גרושה ללכת פרוע ראש כדי לרפא מכה שבראש לא) אין להתיר לגרושה שלא לכסות ראשה בכדי להתרפא ממכה שבראשה יותר מהר. (רשומי אהרן חלק א' עמוד ע"ד)

ל) החיוב לגרושה או לאלמנה לכסות את ראשה אינו מדאורייתא, ולכן אלמנה צעירה שאין רצונה שידעו שהיתה נשואה ורצונה ללכת בלי כיסוי ראש אפילו שאין רצונה לרמות אחרים, אלא רק כדי להשיג מישהו לנשואה, מותרת ללכת פרוע ראש. אמנם במקום שאין לה לחוש צריכה לכסות ראשה ולא תהיה מותרת לגמרי בשביל זה,

גילוי שער נכרית

לב) גילוי שער נכרית אינו נחשב כערוה. (אגרות משה או"ח חלק ד' סימן ט"ו)

טו. והנה עצם האיסור ללכת בגילוי ראש נאמר במסכת כתובות (דף עב) תנא דב"ר ישמעאל מקרא דפרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ולא נאמר אזהרה שלא יצאו בשערותיהן מגולות, משמע שתלוי בחשיבות פריעה על הראש בכלל שבשביל גילוי מעט שערות אין להחשיב שבראש הוא פרוע. שאם היה נאמר האיסור על השערות היה שייך לומר שנידון כל מעט שערות בפני עצמן אבל כשנאמר על הראש הרי יש לידון על הראש בכלל.

טז. והנה מן הראוי לציין שהרבה אנשים חושבים שהגרמ"פ זצ"ל כתב תשובה שמתיר לאשה ללכת בגילוי ראש עד טפח שהוא ב' אצבעות, מיהו המעיין בתוך התשובה יראה שכתב וז"ל חשבתי מתחילה שלא להשיב בענין זה כי לא היה ברצוני להשיב בכתב, שדי כשמשיבין להקל בעל פה למי שצריך לזה, ע"כ. וההחלטה להדפיס את התשובה היה מפני חשש שיהיו מכשולות יותר גדול מזה, ועוד כשרואים בסוף התשובה יראה שסיים שעיקר ההלכה היא שנשים יחמירו לכסות את כל שער ראשם, וכן הוא מבואר מתשובה אחרת בחלק ד' או"ח (סימן קי"ב אות ד') שאין היתר לכתחילה לגלות עד טפח משערות ראשה, אלא רק למי ששאל והיו צריכים להגיע להיתר. וכן ראיתי בשם בנו הגאון רבי דוד שליט"א שכך הוא הורה על פי דעת אביו זצ"ל, וכן דעת עוד גדולי הוראה שהבינו שלא הורה כן לציבור אלא רק ליחידים במקום הצורך, וכגון בשם הגר"א פאם והגר"פ שיינברג זצ"ל ויבלח"ט הגר"נ קרליץ שליט"א שכולם הבינו כנ"ל. ושמעתי שכן היה דעת הגר"א קוטלר זצ"ל והחזון איש הובא בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן ס"ב), ובשו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן קכ"ד אות ב').

יז. ושם נשאל אודות אשה שנתאלמנה וצריכה לפרנס בניה ואינה מוצאה להשתכר למשרה שיהיה כדי לפרנס את בניה אלא באם לא תכסה את ראשה. ומה שהתיר הגאון זצ"ל בצורך גדול כזה מיוסד על הא דפשוט לדברי הבית שמואל והדגול מרבכה באבן העזר (סימן כ"א ס"ק ה') שסברי כהירושלמי שגם אלמנה אסורה ללכת פרועת ראש, אמנם והוא רק משום דת יהודית, משום דהא מדאורייתא רק באשת איש נאמר. ועוד הרי מבואר ממה שכתוב בתורה שאין איסור ללכת בפרוע ראש אלא יש חיוב לכסותו, וכן מבואר מדברי הראשונים שיש מצוה לכסות הראש, רק שממילא נעשה איסור לבנות ישראל ללכת בפרוע ראש כיון שעל ידי זה היא עוברת על העשה, עי' ברש"י מסכת כתובות שם.

ולדינא לענין אלמנה כיון שפריעת שער ראשה הינו מדרבנן משום שהוא רק דת יהודית יש להקל מספק דודאי לא חמיר מאיסור דרבנן שספק לקולא. ועוד יש לומר שאולי דת יהודית הוי רק מדיני מנהג שאין לאסור באופן שלא מצינו שנהגו ובמקום הפסד הא לא מצינו שנהגו. וראה עוד בספר מסורת משה חלק ב' (עמוד שכ"ו).

כסוי ראש אשה בפני בעלה

איטה עמוד פ"ז בשם הגר"ט גולדשטיין זצ"ל ששמע
 כן ממרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל)

סעיף ז

נתינת יד לאשה

לה) בדבר להושיט יד לאשה כדרך הנותנים
 שלום בהפגשם ודאי הוא פשוט שאסור
 משום שיש לחוש לדרך חיבה והנאה אף
 לפנויה שהיא נדה וכ"ש לאשת איש"ט. (אגרות
 משה אורח חיים חלק א' סימן קי"ג, אבן העזר חלק
 א' סימן נ"ו, וחלק ד' סימן ל"ב אות ט')

חיבוק ונישוק לבת בתו ובת בנו

לו) בעל נפש יחמיר לא לחבק ולנשק את בת
 בנו אף שאין למחות ביד המקילים².

לג) בפני בעלה אין האשה צריכה לכסות את
 ראשה, משום שהאיסור פרועות ראש
 הוא רק בשוק, ואפילו בשעת נידותה ליכא
 שום איסור בביתה בפני בעלה ובניה. והידור
 איכא לעשות כקמחית, ואף בזמן התנאים לא
 היו יכולים לעשות כן רק יחידות כקמחית"ח.
 (אגרות משה אורח חיים חלק ה' סימן ל"ז אות י"ב)

כלה אם חייבת לכסות ראשה כליל החופה

לד) כלה אחרי שהיא מתייחדת עם בעלה
 היא נחשבת כאשת איש לכל דבר,
 ואע"פ שיש מצריכים אותה לכסות את
 שערתיה אח"כ, מ"מ קיימא לן שהיא יכולה
 להמתין לכסות את ראשה עד הבוקר. (קוני' לב

יח. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ב' יו"ד (סימן ע"ה) שכתב וז"ל ובדבר שער אשה נדה לבעלה, הנה ודאי
 עדיף ממקומות המכוסים שבה, דהנשים שאין מחמירות לעשות כקמחית אלא כפי חיובה שבביתה כשליכא שם
 אינשי אחריני אינה מכסית שערותיה, שהבעל רגיל בהו תמיד הוא טעם גדול שאין לאסור עליו, וגם לשון
 האיסור הא נאמר בכתובות דף ע"ב אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ולשון הרמב"ם פכ"ד מאישות
 הי"א יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי ולשון הרמב"ם פכ"א מאי"ב הי"ז וכן לשון הש"ע אה"ע סימן כ"א סעיף
 ב' לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, ואם גם בביתה היתה אסורה חלק גדול בשנה יותר מרביעית
 ולפעמים גם יותר משלישית לא היה שייך לומר לא תלכנה ובשוק, וכן מסתבר לדינא ומ"מ כל המחמיר בענינים
 אלו משובח ואם אפשר באופן טוב ושלום היה טוב להחמיר. ובכלל מסתבר לדינא שבמקומות המכוסים שבה
 שאסור לבעל להסתכל הוא רק במקומות המכוסים אף בביתה כשאין שם רק בעלה או כשאין שום איש דג"כ
 רגילות להיות מלובשות, דלא מסתבר כלל דיהיה הכוונה למקומות המכוסים כשהולכות בשוק ובפני אינשי
 אחריני שצריכות ללכת בצניעות יותר אך שטוב להחמיר באופן טוב ושלום כי בענינים אלו המחמיר משובח".
 ובאורח חיים חלק ה' התיר לגמרי.

יט. ובאבן העזר חלק א' (סימן נ"ו) כתב שאי אפשר ללמד זכות אפילו לאלו שרוצים לטעון שמותר להושיט
 ידיהם לאשה כשהיא מושיטה את ידה מתחילה, כיון שעושים כן דרך חיבה ותאוה, ואין זה סותר למה שכתב
 ביורה דעה חלק ב' (סימן י"ד) להתיר ההעלות על אוטובוס אפילו שיש חשש נגיעה בנשים, כיון דשם אין
 כמעט שום חיבה.

כ. והנה לפום רהיטא נראה דכשם שהתירו לחבק ולנשק בת בתו כך התירו לבת בנו, ומה שנקטו בת בתו היינו
 מפני שהעובדא בגמ' במסכת קידושין היתה בבת בתו, אלא שיש סברא גדולה לומר שבת בתו גרועה מבת בתו
 לענין זה, דהמחבק בת בתו תזכירנו כמחבק ומנשק לבתו שהיא מהעריות שאין לבו נוקפו עליהן ואינו מביאו
 לידי הרהור, אבל בבת בנו שתזכרנו בכלתו שהיא מהעריות שלבו נוקפו עליהן יש מקום לאסור, ואחרי שהארץ
 בזה הסיק דלדינא צ"ע, ומ"מ למעשה יש לבעל נפש להחמיר אף שאין למחות ביד המקילים.

והמקום דחוק אף באשת איש נדות או נכריות אין איסור לנסוע בכה"ג שנוגעים בנשים כיון שזה לא בדרך תאוה, ואינו מתכוין לזה. אמנם מי מכיר בטבעו שיבוא לידי הרהור עבירה ח"ו ללכת בזמן כזה שדחופים אם אין נחוק כ"א. (אגרות משה אבן העזר חלק ב' סימן י"ד)

לשבת ליד אשה באוטובוס כשאין מקום אחר (מ) מי שצריך לשבת באוטובוס ואין מקום אחר חוץ מהמקום ליד האשה אין איסור בזה כיון שאינו דרך תאוה וחיבה כ"ב. (אגרות משה שם)

נגיעה בוקנות במושב זקנים (מא) איש צעיר שנכנס למושב זקנים לבקר ולעזור לזקנים, אין לחוש למה שהזקנות לוקחות אותו ביד, ונוגעים בו בידיהן מחמת הזקנה, דאין בזה ענין של חיבה כ"ג. (מסורת משה חלק א' עמוד ת"ד)

(אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן ס', חלק ד' סימן ס"ג)

חו"ג לדוד ודודה (לז) אסור לאשה לחבק ולנשק את דוד שלה מנישואין, כגון בעלה של אחות אביה או אמה, ואיסור זה הוא מן התורה. (אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קל"ז)

תקיעת כף לאשה במכירת חמין (לח) רב שמוכר חמין לנכרית, ליתן לה יד בתקיעת כף כשהוא ממש לצורך יש להקל, אבל הרי הוא לא דבר יפה, ויש לעשותו בשינוי, כגון בלבישת כפפה וכו'. ועצה טובה היא שהרבנית של הרב תעשה התקיעת כף. (מסורת משה עמוד ת"ה)

לנסוע ברכבת או אוטובוס כשנשים ואנשים דחופים זל"ז (לט) מי שצריך לנסוע ברכבת או באוטובוס שמצויים שם הרבה אנשים ונשים

כא. והנה בדבר הליכה ברכבת או אוטובוס בזמן שהולכים בני אדם ונמצאים אנשים ונשים דחופים זה בזה שקשה להיזהר מלנגוע בנשים נשאל שם בתשובה אם מותר לנסוע בזמן הזה. ובעיקר ההיתר שהביא בנוי על מה שקיימא לן דנגיעה בנשים שלא בדרך תאוה וחיבה אין בו איסור אפילו מדרבנן, וכ"כ בהדיא בש"ך יורה דעה (סימן קנ"ז ס"ק י', וסימן קצ"ה ס"ק כ'). ועי' שם בתשובה במה שהאריך בביאור שיטת הבית שמואל אבן העזר (סימן כ') ועוד אחרונים.

כב. ועוד כתב שם בתשובה לענין אשתו נדה כשצריכין לישב דחוקים יש אולי איסור לדעת הבית יוסף, אבל כיון שרוב האחרונים סברי כדעת הש"ך, וגם להבית יוסף אין ברור לאסור דאפשר שאף בישיבה סמוכים אין לחוש לכוונת הנאה לכן אין לאסור.

כג. ועוד מובא שם זו"ל שיש להקפיד שדודותו לא ינשק אותו, ורק אם אי אפשר לו למנוע אצת זה, מחמת שלום בית אם הוא לא מנשק אותה בחזרה, נו, אף שזה נכלל בהגדרת הרמב"ם (איסורי ביאה פרק כ"א הלכה ו' כדבר מכווער, מה אפשר לעשות). ובאגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ג) הביא הרמב"ם זו"ל: רמב"ם שכתב באחותו ואחות אמו שאין לבו של אדם נוקפו עליהן ואין שם תאוה ולא הנאה כלל שם בה"ו, ומשמע שאף שאוסר לנשק גם להן הוא איסור אחר וקל דהרי כתב רק ה"ז מגונה ביותר ודבר אסור הוא ומעשה טפשים הוא וכן הוא בש"ע אלמא דהוא ענין אחר כדי שלא יהיה רגיל בדברים כאלו עם נשי אחרני, עכ"ל. מפורש דהוי כעין גזירה, אבל לא גזירה קבועה מחז"ל אלא הוי הרחקה בעלמא ומשו"ה כתב הרמב"ם לשון אסור. ממילא רבינו פסק שבמקום שאי אפשר להוציא עצמו מהמצב, הו בגדר של אין למחות. עכ"ד ההערה במסורת משה שם.

אשה שבעלה רופא

מד) בעל שהוא רופא ואשתו טהורה אין לה ללכת לרופא אחר משום שרק בצורך גמור ניתן להתיר נגיעה והסתכלות בערוה משום שהרופאים בעבידתיה טרידים, אא"כ בעלה לא נחשב רופא גדול כמו אחרים. (אגרות משה יורה דעה חלק ג' סימן נ"ד)

בענין אם מותר כשעוסק באותו אשה בתמידות

מה) מה שמותר לאומן העוסק במלאכתו ליגע באשה כל זה לא נאמר כשעוסק באשה זו בתמידות. (רשומי אהרן שם)

איש להסתפר על ידי אשה

מו) איש יכול להיות ספר לאשה כיון שהוא עוסק במלאכתו, אבל אין לאיש להסתפר על ידי אשה, ובמספרה שהוא מקום רבים אולי יהיה מותר. (רשומי אהרן חלק א' עמוד ע"ג)

נגיעה בעריות על ידי אומן - מהו הגדר בזה

מב) ההיתר של אומן עוסק במלאכתו למי שהוא עושה מסג' הוא דוקא כשכבר למד את האומנות, אבל אין שום היתר ליגע באשה בכדי להתלמד. (רשומי אהרן חלק א' עמוד ע"ג)

אשה להיות עוזרת לרופא שיניים

מג) מותר לכתחילה לנערה להתלמד להיות עוזרת לרופא שיניים, אף שצריכה לגעת בפנים של אנשים, וגם ליתן חפצים להרופא שיניים וכו' מאחר שעסוקה במלאכתה מותר. וגם מותר להתלמד לכתחילה אומנות זו למרות שצריכה להגיע לחשש נגיעה כיון שהרבה מיני עסקים יש גם כן חשש כזה. (מסורת משה עמוד ת"ד)

הלכות יהוד

סימן כ"ב פניף א

האם ללמד בנות צעירות הלכות יהוד

א) אין ללמד בנות צעירות בבית ספר הלכות יהוד ואיסור נגיעה וכדומה, עד שיהיו בערך בנות חמש עשרה. (רשומי אהרן שם)

שיעור זמן איסור יהוד

ב) שיעור איסור יהוד באשה שהוא גס בה, הוא בשיעור ביאה שהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה, ולהוסיף לזה קצת זמן כשיעור לשכב ולפשוט הבגדים עד כדי שיהיה אפשרות לגלות את האברים, וגם שיהיה זמן להלביש כמתחילה. וביחוד עם

אשה שאינה מכירה או שמכירה ואינו גס בה צריך זמן מה יותר כדי להתרצות אותה. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות כ"ב)

איסור יהוד אפילו לזמן מועט (מעלית)

ג) אסור להתייחד עם אשה אפילו לשיעור זמן שפחות משיעור טומאה ובלבד שיש אפשרות שהיחוד יתארך יותר, ולכן מותר להיות במעלית ביחד כיון שלא עלולים להיות שם לזמן יותר משיעור טומאה. ואם לא שייך לחוש שהיחוד יהיה כשיעור טומאה ליכא איסור יהוד. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות ט"ז) כ"ד

כד. והנה אם אי אפשר להיות היחוד אלא פחות מכדי שיעור טומאה ליכא איסור יהוד דבשביל חיבוק ונישוק

יחוד בקביעות עם אחותו

יחוד בין אה ואחות זקנים

(ד) מותר להתייחד בקביעות עם אחותו שהיא בגיל ארבע דאין עליה איסור יחוד בקביעות עד שהיא בגיל ששייך חשש התאוה. (מסורת משה עמוד ת"א)

(ו) מותר לאח ואחות זקנים (חלושים) להתייחד בקביעות כיון שאין חשש שיגיעו לגילוי ערוה. (אגרות משה שם)

יחוד אה ואחותו באופן ארעי

יחוד אה ואחותו בבית הוריהם

(ה) מותר לאח להתייחד עם אחותו אפילו אם היא נשואה אם הוא לזמן קצר ויש לאחד מהם צורך לצאת. וזה הגדר של יחוד ארעי בין אח ואחותו, שאחד מהם עומד לצאת כל יום ויום, אבל לא באחד שמבקר ומתכוון להיות שם לזמן קצר. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ד אות ג')

(ז) אח ואחותו שהתירו יחוד רק לפרקים, ודרים ביחד בבית הוריהם שזה נחשב כקביעות, לכאורה לתת הגדרה לזה מתי כן נחשב כקביעות ומתי לא נחשב כקביעות מאד קשה, והכל כפי הכרת כל אחד את בניו ובנותיו, האם מותר להשאיר אותם לבד בביתם אף לפרקים או לא כ"י. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י"א)

לא גזרו אף שחיבוק ונישוק לאשת איש הוא דאורייתא, אבל אם מי שצריך ליכנס לא ידע שהיחוד לא היה אלא משהו שלא כשיעור טומאה אסור מפני החשד, שלכן לא יצויר להתיר אלא כשהיו שם שנים ויצא האחד לזמן שליכא שיעור טומאה, וגם היחוד במעלית שבבתי גדולים שהרבה קומות זה ע"ג זה שנודמן שנכנסו שם רק איש עם אשה שמקומה לקומה ליכא שיעור טומאה שרק זה יש להתיר. ואף שחיבוק ונישוק בא"א דאורייתא, מ"מ לא נאסר יחוד כשאין לחוש אלא לזה, ועוד אין לשוות כפיית יצר לאיסור חיבוק ונישוק לכפיית יצר לאיסור יחוד, ואין למדין כל כך גזירה מגזירה. ולכן אם לא שייך לחוש שהיחוד יהיה כשיעור טומאה ליכא איסור יחוד.

ובספר אהלי ישרון (פרק א' הערה ב') כתב כן בשם רבינו זצ"ל עם קצת שינוי, דלכתחילה אסור להתייחד אפילו לשעה מועטת משום דשמא ישהה שם כדי שיעור טומאה, אבל מעיקר הדין אין איסור יחוד בפחות מכדי שיעור האיסור.

כה. והנה יש לעיין במה שקיימא לן להקל שאח ואחותו מותרים להתייחד לפרקים האם ההיתר קיימא גם כן בבית הוריהם אפילו שעצם הדירה שם הוא כקביעות, או שאז אין היתר זה. ומרש"י (דף פא:): שכתב על הא דאר"י א"ר אסי מתייחד אדם עם אחותו לפרקים אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית, ולא כתב אבל לא מתייחד כשדר תמיד אצלה בבית דאז היה נמי משמע דקאי על היתר היחוד עם אחותו לפרקים, דאינו מותר אלא כשאינו רגיל עמה תמיד דכבר יצאה מבית אביה, אבל לא כשדריין יחד בקביעות שאז אסור להתייחד עמה כלל כמו עם שאר כל הנשים, אבל מכיון שרש"י כתב אבל אינו דר תמיד ביחד אצלה בבית משמע דהיתר יחוד לפרקים הוא אף כשדריים יחד ורגילין טובא, וזהו טעם מנהג העולם להקל בזה, אבל בודאי שלא ראוי להשאיר אותם בלילה בשעות רבות לפעמים קרובות עד שיתחשב להם כקביעות, ולמעשה קשה לתת דבר קבוע על זה, והכל כפי הענין.

שיאמרו להם לעשות יחוד בעדים יראו להגיד לאחד ממכיריהם שהיא חופת נדה ויהיה בחדר היחוד מתחילה. (אגרות משה שם סימן פ"ו)

להתייחד עם כלתו בעונת הוסת (ג) חתן וכלה שהתחתנו ועוד לא הספיקו לגמור את המעשה, וכלתו עומדת בעונת הוסת, מותר להם להתייחד, ואפילו חיבוק ונישוק מותר אלא שהמחמיר תע"ב¹. (אגרות משה שם, אהלי ישרון פרק א' הערה קט"ו)

חתן שכלתו פירסה נדה לישון באותו קומה בבית מלון

(יד) חתן שכלתו פירסה נדה קודם שהספיקו לקיים המצוה, וכעת אסורים ביחוד, יש לדעת שאסור גם לשכור חדרים נפרדים במלון, כיון שיכולים להתייחד ואין אף אחד ששומר עליהם, אמנם בשעת הדחק יש להקל ולהתירם להיות באותו מלון בקומות אחרות, ובתנאי שירשמו עצמם כסתם איש ואשה ולא כמשפחה אחת². (אהלי ישרון פרק א' הערה קי"ט)

בעלי תשובה שפירסה נדה (טו) בעלי תשובה שדרו יחד קודם הנישואין וכעת חזרו ונשאו והכלה נדה, כיון שכבר בעלה לבו גס בה ואין צורך להפרישם, אבל כדאי להדגיש חומר האיסור של יחוד. (מסורת משה עמוד ת"ג)

יחוד עם חמותו (ח) אסור להתייחד עם חמותו, וכן אסור לחמיה להתייחד עם כלתו. (אגרות משה שם סימן ס"ג)

גר וגיורת (ט) אב ובתו או ב' ילדים שהתגיירו מותרים להתייחד. (אהלי ישרון פרק א' הערה צ"ט)

להתייחד עם ילדים מאומצים (י) מותר לאב להתייחד עם בתו המאומצת או לאם להתייחד עם בנה המאומץ, ובלבד שהם עדיין נשואים וחיים, וכגון אב שמאמץ ילדה יכול להתייחד עמה כל עוד שאשתו חיה או שהוא לא גרש אותה³. (אגרות משה שם סימן ס"ד אות ב')

יחוד עם אחות אביו או אחות אמו (יא) מותר להתייחד עם אחות אביו או אחות אמו, ובלבד שלא דרים איתם באופן קבוע, כמו שהחמרנו לגבי דירת קביעות באח ואחות. (אגרות משה שם אות א')

יחוד עם סבתא (יא*) מותר לנכד להתייחד עם סבתא שלו, וגם לחבק ולנשק אותה. (מסורת משה חלק ד' עמוד שס"ט)

יחוד לחופת נדה (יב) אם אירע חופת נדה שאסורים להתייחד ומצד שאין רוצים לפרסם ויודעים

כו. עי' בתוך הספר שהבאנו אריכות גדולה בין שיטות הפוסקים בזה.

כז. וטעמו משום דהיות דהש"ך בורה דעה (סימן קפ"ד ס"ק כ"ז) כותב שיוצא לדרך אין להחמיר בחיבוק ונישוק וכל שכן בכלה שטבלה סמוך לוסתה, ועוד לא פירסה נדה שהחתן מותר להתייחד עמה, אמנם אין להתיר בלילה שאז יצרו תקפו טובא.

כח. ראה בספר מסורת משה חלק ד' (עמוד שע"א) שפסק שם במקרה שעשו רק העראה לבד, ופירסה נדה אכ"כ מותרים להתייחד אחד עם השני.

נמצאת קרוב למקום היחוד ועלולה להגיע בעוד זמן מועט, כיון שגם כשאתו במקום קרוב וחוזרת בשעה מועטת מיקרי אותו עמו כט. (שו"ת אגרות משה חלק אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות ו', ובאהלי ישרון פרק א' הערה נ"ט)

להכניס נכרי לביתה כשהיא לבדה (זז) אין לאשה להניח להכניס לתוך ביתה כשהיא לבדה נכרי שעובד בשביל לעשות תיקון בבית וכדומה. (מסורת משה שם)

סעיף ג

יחוד עם בתו ואשה אחרת

יט) קיימא לן להקל ביחוד עם אשה אחרת כשבתו עמו, אע"פ שיש מחמירים בזה ל. (אגרות משה אבן העזר חלק ב' סימן ט"ו)

היתר אשתו משמרתו כשהיא סומא או חולה או יושנת

יז) מותר לאיש להתייחד עם אשה כשאתו עמו, אפילו אם היא סומא או שיושנת, או אפילו אם היא נכה וקשה לה להסתובב בבית לבד גם מועיל לשמור עליו מאיסור יחוד. (אהלי ישרון הוספות הערה ב')

אם ראוי להתחתן עם אשה בזיווג שני שיש לה בת

כ) אין שום חשש משום איסור יחוד לאיש להתחתן עם אשה בזיווג שני וכדומה כשיש לה בת מהנישואים הראשונים שלה לא.

היתר יחוד כשאתו בעיר

(שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ע"א ד"ה ובדבר)

יח) אסור לאיש להתייחד עם אשה אחרת כשאין אשתו עמו לשמרו, אא"כ אשתו

כט. והנה בשו"ע (סימן כ"ב סעיף ג') כתב בהדיא שאשתו משמרתו מאיסור יחוד דוקא כשהיא נמצאת עמו ולא סגי במה שהיא בעיר, והרי זה גם כן מוכח מלשונו בסעיף ח' לענין בעלה בעיר שכתב דאשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה, וגם מסיק הטעם משום דאימת בעלה עליה, ואילו באשתו בסעיף ג' אם היתה אשתו עמו הרי זה מותר להתייחד, ומסיק שם הטעם משום דאשתו משמרתו, ולא שייך שמירה אא"כ עמו ממש ונמצאת שם. וכן מוכח מסעיף ה' שכתב השו"ע דלא תתייחד אשה א' אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהן שם, וכן נראה גם כן דדוקא כשנמצאת שם ממש.

ל. והנה הפתחי תשובה (ס"ק ב') הביא משו"ת זכר לאברהם שאסור לאיש להתייחד עם אשה אחרת כשבתו עמו, וטעמו משום דהבת לא תשמור עליו. ותמוה הדבר דהרי השו"ע בסעיף ה' כתב שאסור לאשה להתייחד אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהן שם והא אשה של אחד מהן לא תשמור את האנשים אחרים ומ"מ מותר מטעם שכתב הבית שמואל שם (ס"ק ח') דכיון דאשה זו לא תזנה בושה השניה גם כן לזנות, אם כן גם בכתו ועוד אשה כיון שבתו לא תזנה גם השניה לא תזנה. וכן הוא מבואר מדברי רש"י בקידושין דף פ: לגבי יחוד עם שני נשים שיש בזה איסור כיון שדעתן קלות הן ושתייהן נוחות להתפתות. ומבואר דאם אחת מהן מתביישת אין לחוש ליחוד ומותר. ועי' שם שהביא צדדים ומקורות להחמיר, ומ"מ דינא הוכיח דלהלכה מסתבר להיתר וכמו שנוהגין להקל.

לא. והנה כתב שם בתשובה וז"ל ובדבר אם רשאי ליקח אשה שיש לה בת מדין יחוד, הנה מעשים בכל יום שלוקחין בזיווג שני אשה שיש לה בת דהא ברוב הזמן אשתו עמו שלא שייך יחוד אף כשאירע לפעמים ביום כשהולכת אשתו לזמן קצר, ורק יצטרך לזוהר שלא תלך לזמן רב שאם אפשר שתבוא בכל עת ליכא איסור, ובלילה כשתצטרך לילך לאיזה בית תלך גם בתה עמה.

סעיף ה

מאזיה זמן בלילה יש איסור יהוד

(כא) משעה תשע ואולי קצת יותר בלילה יש איסור יהוד. כלומר משעה תשע לא מועיל ההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים^{לג}. (שו"ת י"ד משה עמוד ע"ז)

יהוד אשה עם שני אנשים ביום

(כב) מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים או יותר במשך היום, ועם שלשה אנשים או יותר במשך שעות הלילה. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות ט"ו).

איש להתייחד עם הרבה נשים

(כג) נחלקו גדולי הראשונים אם מותר לאיש להתייחד עם שתי נשים או יותר, רש"י וכן מובא ברמ"א סובר שכשיש ג' נשים מותר לאיש אחד להתייחד עמם. רמב"ם וכך מביא השו"ע סובר שאפילו ג' נשים לא

מעלה ומוריד ליחוד עם איש אחד, ולהלכה קיימא לן להחמיר כדעת הרמב"ם. (אגרות משה שם אות י"ד)

להתייחד בלילה עם ג' נשים

(כד) אף שלכתחילה מן הראוי שאיש לא יתייחד בלילה עם פחות מד' נשים, אמנם במקום שזה בלתי אפשרי כגון שעת הדחק אפשר להתייחד עם ג' נשים בלילה אפילו אם מקצת מהם ישנים^{לג}. (אגרות משה שם אות כ', ספר אהלי ישרון פרק א' הערה כ"א)

גדר פרוץ לענין איסור יהוד

(כד) "פרוצים" לענין איסור יהוד אין הכוונה לאנשים עבריינים באיסור זנות, אלא אף לכשרים שמעולם לא עברו על שום איסור אבל אין הם בטוחים בנפשם שיעמדו כנגד כפיית היצר, ולכן כשאין אומרים ברי בנפשם שלא יזנו אף כשידע חבירו, הם בגדר פרוצים^{לד}. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות י"ז)

לב. ובספר שם ציין לספר דבר הלכה (סימן ג' ס"ק ו') שכתב בשם החזון איש שעד שעה עשר רגילים בני אדם ללכת ברחוב, וכשהפתח פתוח לרשות הרבים מותר, ובאמת קשה לתת זמן מסוים לכל זה ההכל תלוי לפי המקום והזמן, ובאותם שנים ששאלו שאלה זו להגרמ"מ פיינשטיין זצ"ל השואל גר אז בניו יורק, ובשעה תשע היה הזמן בערך שכלתה רגל מן השוק, דאז לא היו הרבה אנשים כמו היום, והחנניות לא היו פתוחות כל כך מאוחר כמו היום, גם היה מסוכן יותר מהיום, ומסתבר שלתקופתנו היה הגרמ"פ זצ"ל מסכים שזה מאוחר יותר.

לג. והנה בסוף מסכת קידושין רש"י ועוד כמה ראשונים התירו ביחוד איש אחד עם שלשה נשים, ויש לעיין אם סברת המתירין הנ"ל הוא כעין ההיתר שמותר להתייחד עם שני אנשים שהוא ביום ולא בלילה, ונצרך בלילה דוקא ארבע נשים שמא תישן א' מהם, שהרי מגמ' ופוסקים אין להביא ראיה, אבל מסברא אין למילף ג' נשים משני אנשים, דהא בג' נשים ותישן א' מהם, הרי יצטרך לבעול השתים שהוא משך זמן מרובה יותר מזמן שתי ביאות והביא שם ראיות שבמציאות זה לא כ"כ שייך לבעול שני נשים בזמן קצר, ועד שיספיק לבעול את שניהם השלישית כבר תקיץ. ולכן לדינא נראה שאפשר להתייחד עם ג' נשים בלילה, אבל מ"מ כיון שאין על זה ראיה ברורה אין לסמוך על זה אלא בשעת הדחק אף להסוברים כשיטת רש"י.

לד. בספר בינה ודעת (פרק כ"ג הערה קי"ט) הביא דברי האגרות משה שם והביא שכן מפורש בתוס' מסכת יבמות (דף כה:): ד"ה ואין דמה שכתב בסנהדרין חשוד על העריות כשר לעדות, היינו בחשוד שהוא פרוץ ומתייחד עם העריות, ולא בודאי בא על הערוה, ומבואר דמ"מ מיקרי חשוד.

ולמעשה מה שכתב כאן האגרות משה בגדר של פרוץ הוי קצת חידוש, ועוד מצאנו בשאר דברי פוסקי זמנינו שלא הגדירו כן, עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב אות א'), ובספר תורת היחוד (פרק ג' הערה ד') בשם

נסיעה במונית בלילה

כה) אשה שצריכה לנסוע בלילה עם מונית לצורך מצוה, מסתבר שיש לאסור היחוד מכיון שזה בשעות הערב שקשה לראות, לכן אף במקום שאין לחוש לביאה ממש, מ"מ יש לחוש לשאר התקרבות וע"כ צריך הבעל ליסע אתה, אפילו בנהג יהודי וכ"ש בנכרי. ואם אי אפשר לבעל ליסע מסיבת אונס, אין לאסור לה ליסע, כיון שהנהג עסוק במלאכתו ולא מרע אומנתו, כיון שאיסור יחוד ממש ליכא בנוסע בדרך שעוברים שם רבים, ויכולים לסמוך על זה בשעת הדחק ובטבילת מצוה. (נועם חלק י"ט עמוד ש"ג)

נסיעה עם אשה במכונית

כו) כשנוסעים בכביש בין עירוני לבד עם נהג הרי זה שאלה חמורה של יחוד, ואין להתיר לנסוע בכה"ג אפילו עם נהג גוי, אא"כ הוא שעת הדחק לה. (אגרות משה יור"ד חלק ב' סימן פ"ב, אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות ג')

הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ובספר שער היחוד (עמוד ק"י).

נסיעה מבאסטאן לניו יורק בלילה ברכב כז) לנסוע מבאסטאן לניו יורק בלילה ברכב מותר רק שהוא צריך לנסוע על כביש הרגיל כל הזמן. (ספר דברי חכמים עמוד ר"ס)

סעיף ו

יחוד בב' חדרים בבית אחד

כח) אסור להתייחד איש אחד בחדר א' ואשה אחת בחדר א' בבית אחד אפילו אם כל אחד יכול לנעול את דלתו מבפנים ל'. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י"ט)

יחוד בב' חדרים ופרוודור ביניהם

כט) אסור לאיש ואשה לישון בב' חדרים נפרדים ופרוודור ביניהם ל'. (אהלי ישרון פרק א' הערה ל"ד)

נשים בפנים ואנשים בחוץ

ל) היו אנשים מבפנים ונשים בחוץ או להיפך, אין איסור יחוד אא"כ פירש איש א' לבין הנשים, ובלעדי זה אין חוששין שיפרוש לבין הנשים, אבל בעסקו עם הנשים

לה. לנסוע ביחד עם אשה במכונית ודאי שלכתחילה אין להתיר אף שעיקר נסיעתם תהא על הדרך הגדולה ששם נוסעים אף בלילה הרבה אנשים במכוניות, אבל אפשר להסב מן הדרך הגדולה לדרך הקטנה, ואף ביום אולי יש לחוש לזה וילכו למקום סתר במקום שיש אילנות לבועלה, וכ"ש בלילה שיש לחוש שיבעלנה במכונית גופה.

ובשעת הדחק כגון להצטרף עם אשה אחרת ברכב או עם נכריות ויש בזה חשש איבה אם היא לא תכנס לתוך המונית וכדומה, כיון שאין חוששין מדינא שמא יטה מן הדרך בכשרין אלא שמא יתקוף יצרו ויעברו במקום שנמצאים, יש להתיר בשעת הדחק. ובשעת הדחק יש לסמוך על רבינו ירוחם. ועי' בקובץ תשובות בסוף הספר תשובה מאת הגר"י בעלסקי שליט"א (אות ז').

לו. והנה בשני חדרים בבית אחד א' פנימי וא' חיצוני ואיש אחד נמצא בחדר א' והאשה נמצאת בחדר השני, אם מוכרח שהחיצוני צריך להגיע להפנימי אין מקום להסתפק בזה משום שאסור בכל מקום. ואף באופן שיתנו שניהם שישארו בתוך החדר עד שיאור היום, מ"מ יש להחמיר ולאסור מאחר שיכול לבועלה כשגם היא תרצה לזנות דאיסור יחוד אינו על ביאה באונס אלא ביאה ברצון, ולענין ביאה ברצון מה שנועלים אינו מועיל לכלום. לז. הטעם כתב שם משום דחוששין שמא יצרכו להשתמש בנחיות או לשום צורך אחר ויצאו מהחדרים.

יש להחמיר לה. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י"ז)

סעיף ז

גדר של לבו גס בה

לא) איש שלבו גס באשה היינו שהוא מרגיש שיש לו קשר או קירבה עמה וכגון בני דודים ואחיניות וכדומה נחשבים שלבו גס בהם, ואם הוא אינו מקורב עם נשים אלו יותר מלשאר נשים לא נחשב כלבו גס בהם. (אהלי ישרון פרק א' הערה ק')

סעיף ח

היתר בעלה בעיר כשאשתו מתייחדת כל יום עם אותו איש

לב) כשאשה מתייחדת כל יום באותם שעות עם אותו איש, אין מועיל ההיתר של בעלה בעיר, אא"כ בעלה חוזר הביתה לפעמים במשך זמן זה שאשתו מתייחדת עם אותו האיש. (אהלי ישרון פרק א' הערה ס"ג)

היתר בעלה בעיר כשהבית בבית אסורים לג) אם בעל חבוש בבית האסורין וברור לה שלא יניחוהו לצאת איזה זמן יש איסור יחוד להתייחד עם אשתו אף אם הוא בעיר, כיון שהיא לא מפחדת מבעלה שמא יבוא לט. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות ז')

בעלה בעיר במדינת ניו יארק

לד) בעלה בעיר מועיל להתיר יחוד אפילו אם הא עובד בקצה השני של העיר אבל הוא קובע לעצמו את השעות שלו בעבודה כגון שהוא בעל חנות וכדומה. אמנם אם הוא עובד בשביל מישהו אחר ויש לו זמנים קבועים שהוא צריך להיות שם ואי אפשר לצאת משם מתי שהוא רוצה, לא נחשב כבעלה בעיר לענין יחוד מ. (שם)

בעלה בעיר והיא מתייחדת בבית אחר

לה) אע"פ שבעלה בעיר גורם פחד שהוא יכול להגיע לביתו כל רגע, אבל אם אשתו מתייחדת בבית של אחר או במשרד וכדומה או שאר מקום שבעלה לא יכול למצוא אותה הרי היא אסורה ביחוד אפילו

לח. כן נפסק בשו"ע (סעיף ו') כדעת הרמב"ם שאם היו אנשים בחוץ ונשים מבפנים או להיפך אין חוששין שמא יפרוש איש בין הנשים או אשה בין האנשים, ורק אם פירש איש מהם אסורים משום יחוד. ואם פירשה אשה א' בין האנשים תלוי במח' רמב"ם ורא"ש וכמו שנפסק בהלכה בסעיף ה' דלפי דעת שו"ע יש להחמיר, ואילו הרמ"א מיקל. ולדינא נראה להורות כדעת הטור ושו"ע ורק באיש שעסקו עם הנשים יש להחמיר כדעת רש"י שיש איסור יחוד אף כשיהיו אנשים לחודייהו ונשים לחודייהו.

לט. והנה רש"י במסכת קידושין (דף פא.) ד"ה בעלה בעיר הביא הטעם להקל משום דמסתפי מבעל השתא אתי, שזה לא שייך כשהבית האסורין. ולפי זה כתב החכמת אדם (כלל קכ"ו בינת אדם סימן י"ז) לאסור אף כשאשתו הולכת לבית אחר ומתייחדת שם אף שבעלה בעיר כיון שהוא לא יגיע לשם אסור לה להתייחד שם, וכ"ש לדבריו שאסור בבעל שחבוש בבית האסורין.

מ. לפי טעמא דרש"י, ולפי הבינת אדם שם יצא לדינא כשיודעת שבעלה נמצא בקצה של העיר שאינו יכול להגיע אליה הרי היא אסורה ביחוד. וה"ה אלו שהולכים לעבוד שמונה שעות ביום והנסיעה ממקום העבודה לחזור הביתה הוא כשעתיים איכא איסור יחוד כשאין דרך לבוא לביתה בתוך היום, אמנם אם הוא עובד פרטי ויכול להגיע מתי שהוא רוצה ליכא איסור יחוד, וזה דבר שנוגע לאינשי לידע זה.

שבעלה בעיר מא. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות כ"א) (מסורת משה חלק ד' עמוד שע"א)

בעלה בעיר ונתן לה רשות ללכת לבית אחר (לו) נחלקו גדולי האחרונים אם בעלה נתן לה רשות ללכת לבית אחר האם עדיין יש כאן ההיתר של בעלה בעיר. ולדינא יש להחמיר בזה כדעת המחמירים, אבל בשעת הדחק אין לאסור מ"ב. (שם)

בעלה בעיר וסיפר לאשתו שהוא רחוק מהבית (לו*) ההיתר של בעלה בעיר היינו אפילו במקרה שהבעל התקשר לאשתו וסיפר לה שהוא נמצא רחוק מהבית אבל עדיין

סעיף ט

גדר פתח פתוח

(לו) מה שהתירו חז"ל יחוד במקום שהפתח פתוח לאו דוקא הוא, אלא אפילו אם הדלת סגורה ולא נעולה, או אפילו אם הוא נעולה ויש צד ששכנים וכדומה ידפקו על הדלת או יצלצלו בפעמון וימתינו לבעל הבית לפתוח הדלת אפשר להתייחד בכה"ג מ"ג. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות ד') מ"ד

מא. כן דעת החכמת אדם (כלל קכ"ו דין ו'), וכגון שהלכה לבית שאינה רגילה ללכת לשם, אבל אם היא רגילה לילך לשם דכשלא ימצאנה בבית יש לו להבין שהלכה לשם, הרי הוא כיודע המקום שהלכה לשם ואין לאסור, ואולי מובן זה מתוך דבריו שמסיק הטעם שהרי בעלה בעיר אינו יודע היכן היא, דכשתלך למקום שהיא רגילה הוא כיודע היכן היא.

מב. בחכמת אדם שם כתב שכשבעלה נתן רשות לאשתו לדבר עם איש אחד דבר סתור בסגירת הדלת אסור שהרי אין אימת בעלה עליה כיון שנתן לה רשות, והנה יש לעיין בדבריו דהא משמע כשבעלה בעיר אף שאמר לה שישא שם הרבה זמן נמי ליכא איסור יחוד משום דיש לה לחוש שאף שאמר שישא שם הרבה שעות אפשר שחזר בו לאיזה צורך וגם ככוונה אמר שלא יגיע עד זמן מה אח"כ אע"פ שבאמת הוא יגיע יותר מוקדם בכדי לבדוק אחריה, ולכן יש לומר גם כאן שיתכן שהוא יגיע וידפוק או יכנס לבית, ולמה לאסור יחוד בכה"ג, ורק אם נתן רשות להתייחד עם איש זר באופן שהוא לא יכול להגיע לשם יש להחמיר. משא"כ אם נתן רשות סתם אין סביר להחמיר אלא אדרבה יש להקל משום דעדיין אימת בעלה עליה. ועוד הא דהחמיר החכמת אדם דוקא כשנתן לה רשות להתייחד במקום שלא ידוע היכן היא נמצאת שיבא לשם שתהא מירתתא, אבל אם הוא יודע היכן היא ששייך להיות שאף אם הוא נתן לה רשות ללכת לכמה מקומות הרי הוא יבוא לכל המקומות. ואולי מודה החכמת אדם לזה אף שלא פירש כן בהדיא. ולדינא כיון שהחכמת אדם החמיר בזה יש לחוש לדבריו להחמיר א"כ הוא מקום בשעת הדחק.

מג. ואף שהדלתות נעולות במפנים משום שמירה, מ"מ כיון שדרך כו"ע דכששומעין מי שנוקף על הדלת או שמצלצל יבוא מי שמבפנים וישאל מי זה, וכששומע שהוא ממכיריו פותח, ולכן אין שם איסור יחוד אפילו שלא הודיעו לו קודם שמגיע, וטעמא דמילתא משום דמירתתי שמא ינקוף מי שהוא על הדלת ויהיה מוכרח לפתוח תיכף. וכל זה היינו דוקא בזמן ששכיח שיבואו אנשים, אבל במקום שלא שכיחי שיבואו אנשים איכא איסור יחוד כשהדלת נעולה, וצריך שיהא פתוח ממש, ואז מותר כיון שמירתתי אף מיחידים.

אמנם ע"י מה שהבאנו בתוך הספר בדיני פתח פתוח מה שהעירו על זה.

מד. ובספר אהלי ישרון (פרק א' הערה ל"ב) הביא בשמו שדוקא בשעת הדחק יכולים להקל על פי זה. והוסיף שם ששמע עוד מהגרמ"פ זצ"ל דבשעת הדחק מותר להתייחד שם גם כשאין מפתח לבני הבית הנמצאים כעת בחוץ היות וכשמישהו ירצה ליכנס מוכרחים לפתוח עבורו, אמנם אין להתיר אף בשעת הדחק אלא ביחוד ארעי

חלון שפונה לרשות הרבים אם נחשב כפתח פתוח (לח) חלון שפונה לרשות הרבים מותר להתייחד לידו, ובלבד שאנשים יכולים להסתכל בתוך הבית בלי לקחת כסא או סולם כדי לעמוד ולראות בתוך הבית, היות ואינו שכיח לעמוד על איזה דבר להסתכל בפנים. (אגרות משה חלק ד' אבן העזר סימן ס"ה אות ב', ועי' בספר אהלי ישרון פרק א' הערה מ"ד) מ"ה

יחוד עם רופא (מ) מותר להתייחד עם רופא נשים וכדומה אפילו אם הדלת נעולה ובלבד שמישהו אחר נמצא בתוך המשרד. ואם מגיעים לשם בשעות שאין שם אחרים במשרד יש להביא בעל או ילד מ"ז. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות א', ועי' באהלי ישרון פרק א' הערה י"ג)

פתח פתוח כשמתיהד עם לבו גס בה

סעיף י

ל"ט) מן הראוי להחמיר ואין לסמוך להתייחד אפילו כשפתח פתוח לרשות הרבים עם איש או אשה שלגבו גס בהם מ"ז. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס', וסימן ס"ה אות ט')

שומרים שמצילים מאיסור יחוד שהם קרובים (מא) כל בני אנשים ונשים ששומרים על איסור יחוד, אפילו אם האיש שמתיהד

ולא למי שגר שם בתמידות שאז העוברים או הגרים בחצר לא יחשדו בהם אף כשלא יפתחו עבורם גם כשדופקים בדלת.

מה. חלון שפונה לרשות הרבים או לחצר שנמצאים שם הרבה אנשים, אם הוא למעלה ממקום שיכולים לראות מבחוץ הנעשה לפנים אסור להתייחד שם אפילו אם אפשר לטפס וליכנס, וטעמא דמילתא משום דאין דרכן של אנשים ליכנס באופן כזה, וממילא אין כאן מירתת. ואם החלון למטה שיכולין אנשים מבחוץ לראות לפנים, אז אם החלון פונה לרשות הרבים באופן שיכולים לראות קצת חדרים אחרים, או שאפשר להרגיש מהנעשה שם יש להתיר. וכמובן חדרים שאי אפשר לראותם מבחוץ דרך החלון אסור להתייחד שם. ועי' בספר דבר הלכה (סימן ג' סעיף י').

מו. והנה בסימן ס' שם נשאל אודות חומר האיסור לבחור ובחורה להסתובב יחד שלא לצורך נישואין, והביא שם דלענין איסור יחוד בזה שהבחור לבו גס בה עם איזה אשה חמור מיחוד עם סתם אשה, וכמ"ש במסכת קידושין דף פא., שיש ללמוד שאסור להתייחד עם אשה שלבו גס בה אפילו כשפתח פתוח לרשות הרבים, וכמ"ש החלקת מחוקק והבית שמואל (ס"ק י"ג), ואע"פ שהט"ז (ס"ק ה') חולק על זה, מ"מ ודאי שיש להחמיר כדעת החלקת מחוקק ובית שמואל.

וראה עוד בספר מסורת משה חלק ג' (עמוד שט"ו) שהביאו ממרן זצ"ל שפירוש לבו גס בה, אין פירושו שלפעמים מדברים זה עם זה, אלא פירושו שהם כברים טובים, מספרים מעשיות שקורים זה לזה ודברים כאלו. מ"ז. והנה אשה שצריך לבדוקה כשהיא ערומה שאי אפשר אלא על ידי רופא לבד בחדר סגור, ואף כשיש איזה אדם בחדר הא אין הדרך להכנס שמה, ומעשים בכל יום שאף נשי ת"ח ויראי ה' מתייחדות עם הרופא במשרדו וגם היא עצמה בלא בעלה הולכת להרופא, הנה ההיתר שנתפשט הוא משום שהרופא אף אם הוא נכרי הרי הוא טרוד במלאכתו לסלק בעצמו תאותו, ואף כשכלה מלאכתו שהוצרך להתעסק בה אם הוא בזמן שקבע שיבואו אליו החולים הרי לא יוכל לשהות עמה עוד זמן מפני אלו שמחכים בחוץ, ואף אם לא באו לשם החולים עדיין, הרי חושש שיבואו עוד אחרים.

ואף אם היא נשארה האחרונה שם ואין אחרים שמגיעים אח"כ וליכא הטעמים הנ"ל, מ"מ יש לסמוך על האחיזה במרפאה שלו שאם תתאחר יותר זמן מהרגיל יראו הרופא שלא יחשדו בו. ואף רופא נכרי יזהר מזה

קרוב עם האשה ששומרת עליו מועיל לשמירה מאיסור יחוד מ"ח. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות ח', ועי' באהלי ישרון פרק א' הערה ס"ט)

ב' אחיות אם שומרות זו על זו
 (מב) ב' אחיות אינן מועילות להיות שומרות זו על זו לענין יחוד. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ד אות ג')

גיל קטנים ששומרים מאיסור יחוד
 (מג) קטן מגיל שבע עד שלש עשרה וקטנה מגיל שבע עד גיל שתים עשרה ולא יותר מועילים לשמור מאיסור יחוד. (אהלי ישרון פרק א' הערה ע"ז. ועי' אגרות משה או"ח חלק א' סימן כ"ו)

איש ואשה בבית א' כשהורים יושנים
 (מד) מותר לאיש להתייחד עם אשה בבית שנמצאים בו הוריה אפילו אם ההורים יושנים. (אהלי ישרון פרק א' הערה ע"ט)

להתייחד עם אשה ובת חורגת
 (מה) מותר לאיש להתייחד עם אשה ובתה החורגת אפילו אם אמה של בתה

כדי שלא יצא עליו שם רע ויתמעט החולות לבא אליו. ולהתייחד עם הרופא כשאין שם אחות וכדומה הרי היא מוכרחת לקחת עמה אחד מבניה, או עם בעלה, ובמקרה שהלכה לבד אין לאוסרה על בעלה כיון שאין אסורין על היחוד.

מח. והנה מה שמותר להתייחד עם נשים כאמו ובתו ואחותו זהו גורם שהן יחוד עם נשים אחרות, דאף אם יהיה לו עזות לזנות גם כשאכא שם קרובותיו דגס בהן וידוע דיחפו עליו מפני שהוא גנאי גם עליהן, מ"מ האשה לא תתרצה לזנות עמו כיון שהם לא יזנו אף שאיכא טעם דהקרובות אין להן תאוה אליו. ודמי למה שכתב הבית שמואל (ס"ק ח') דהאשה לא תזנה מפני שבעלה משמרתה הוא ממילא שמירה שכל הנשים דשם לא יזנו מפני הבושה. ומשום בושה הזאת שהקרובות לא יזנו ממילא גם שאר הנשים מתביישות ולא יזנו, ולכן לדינא סומכים על קרובות להיות כשומרים מאיסור יחוד. ואף האיש מאחר ולא מזנה עם כולן, וגם לו יש בושה מכך. ונ"מ לדינא בכל הנ"ל הוי לענין נכרית שהיא אין לה בושה כלל וכמו שנכריות אינן שומרות על בעליהן, ומ"מ ליכא איסור כיון שמ"מ האיש מתבייש.

מט. משום שיש לה שנאה לכל אשה הבאה במקום אמה אף כשקבלה כתובתה ושאר נכסיה.

סעיף יא
גיל איסור יחוד
 (מו) איש שהוא מעל י"ג שנים אסור לו להתייחד עם ילדה בת שלש שנים. ואם מסופקים אם היא בת שלש שנים מסתבר שאין איסור יחוד. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות י"ב).

יחוד עם קטנה בשעת הדחק
 (מז) בשעת הדחק יש להקל להתייחד עם ילדה עד בת שבע שנים. (ספר חינוך בהלכה (כהן) עמוד 40)

יחוד עם זקן וחלש
 (מח) ישנם מקרים שמותר להתייחד עם זקן שאין לו גבורת אנשים ביחוד מדאורייתא. וביחוד דרבנן כגון בפנויה איש זקן וחלש שאינו יכול להתקשות לפי הרגשתו בעצמו, ופירש מאשתו בשביל כך

ללמוד בנות בגיל שמירה להיות שומרים מאיסור
יהוד

ג) אשה לא יכולה ללמד לבנות בגיל שמירה
מאיסור יהוד לשמור אליה מאיסור יהוד
בקביעות^{נב}. (אהלי ישרון פרק ט' הערה ק"מ)

סעיף יז

לישון בבית אלמנה כשהיא הולכת לבנה
נא) אף שכתב בשו"ע שת"ח לא ישכון בחצר
עם אלמנה, מ"מ כשהאלמנה נעדרת

אין לחוש ליחוד, ובכל מקרה כדאי לברר
מצבו^ג. (אגרות משה שם סימן ס"ה אות י')

יהוד כשספק אם היא בת ג' שנים

מט) בזמנינו קשה להורות להתיר להתייחד
עם קטנה שהיא יותר מבת ג' שנים,
כגון ד' ה' או שש שנים אע"פ שיש צדדים
להקל בזה, ומ"מ מותר להתייחד עם קטנה
כשספק אם היא בת ג' שנים^{נא}. (אגרות משה
אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י"ב)

ג. בזמן חלש שנתבטלו כוחותיו ואינו יכול לבוא לידי קישוי, לכאורה אין לחלק בין יהוד דאורייתא ליחוד
דרבנן, מ"מ מצאנו שדוד ובית דינו גזרו על יחוד עם פנויה טהורה שאיסורו מדרבנן, ולכן מסתבר בפשיטות
שפנויה טהורה שהיחוד עמה רק מדרבנן מותר להתייחד עם זקן חלש שאינו יכול מצד מציאות להגיע לידי
קישוי ולא שייך שיבעול. והוכיח שם שכיון שכל איסור יחוד תלוי בטעם, דהיינו שצריך להיות טעם לחשש
עבירה שמה תזנה, מ"מ אם הזקן חלש ונתבטלו ממנו כל כוחותיו היינו צריכים לפסוק להקל, אבל כיון שזה
לא ברור ואי אפשר לדעת בודאי אצל זקנים שנתבטל מהם התאוה והרצון וגם איכא מציאות שיתעורר אצלם
תאווה פתאום, אין להקל בשופי בכל זקן חלש. ובמסכת קידושין (דף פא:) הביא העובדא של ר"ח בר אשי
דכבר עברו כמה שנים דפריש מאשתו מצד זקנתו כדפ' רש"י ומוכרחין לומר דלא היה יכול להתקשות ולבעול
מצד זקנתו דאל"כ הרי היה מחייב במצות עונה לאשתו ומ"מ הרי חזינן דהיה שייך להתאוות ולהתקשות ולבעול
רק שהיה צריך יותר עניני הרהור שיעוררוהו להקשות שיכול לבעול, שלכן בכל זקן וחלש יש להסתפק בזה
ואסור ביחוד.

וזקן וחלש שידוע ע"פ הרופאים שהוא מרותק למטה ואינו יכול להתקשות מסתבר שלכא בזה איסור יחוד,
וכל זה באיסור יחוד דאורייתא, אבל בפנויה טהורה שאיסור יחוד עמה מדרבנן מותרת להתייחד עם כל זקן
חלש שאינו יכול להתקשות לפי הרגשתו בעצמו ופריש מאשתו בשביל זה דדבר רחוק הוא שיתקשה ואין לו
לחוש ביחוד דרבנן לזה.

נא. והנה בכל איסור יחוד דאורייתא בספיקא אזלינן לחומרא וברבנן אזלינן לקולא, ולכן לענין ספק אם קטנה
בת ג' שנים, לכאורה יש הרבה צדדים להקל בזה, מאחר שמצאנו שהשו"ע בשם הרמב"ם בסעיף י"א החמיר
ביחוד איש עם קטנה בת שלש שנים, משום חשש שיעשו זנות, מ"מ בהרבה מקורות בש"ס וראשונים מצאנו
שיש כאבים חזקים לקטנה שנבעלה ולא מסתבר לחשוש לכך, ומ"מ אף שיש סברא להקל אפילו ביחוד עם
קטנה בת ארבע או חמש או שש שנים, מ"מ אין להורות בזה למעשה מאחר שנפסק להלכה מגיל שלש להחמיר.
אבל בספק בקטנה אם היא בת שלש שנים או לא, יש להקל.

נב. וטעמו מובא שם שאין להתיר יחוד על פי שמירת הקטנים אלא באקראי ולא בקביעות שמה יצאו משם
לשחק וכדומה, עי' בספר דבר הלכה (סימן י"ג סעיף א').

בחלק של הבית שלה, מותרים לשכור את החדר בכה"ג כיון שאיסור היחוד עמה רק מדרבנן, וכגון שפסקה לראות וכבר טבלה פעם אחרונה. אבל אם היא עדיין רואה דם אף שהיא זקנה הוי איסור יחוד דאורייתא ויש לאסור בשנים בספק דאורייתא^ג. (אגרות משה אבן העזר חלק א' סימן ס"א)

סעיף ב

ללמד תינוקות כשאשתו אינה בעיר

נד) נוהגין להקל לאיש להיות מלמד לתינוקות אף אם אשתו לא נמצאת בעיר^ג. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י"ג)

מביתה רשאי הת"ח לדור אפילו בביתה ואפילו לתקופה ממושכת, ואין לחוש בזה משום מראית העין^ג. (אגרות משה אבן העזר חלק ג' סימן י"ט)

לאכול בקביעות בבית אלמנה

נב) אין לאכול בקביעות בבית אלמנה אף באופן שאין חשש יחוד. ובשעת הדחק גדול כשאין לו מקום אחר הראוי לאכול שם, יש להקל אם אינו אוכל משלה או שמשלם לה על אכילתו^ג. (אגרות משה שם)

לשכור חדר אחד בתוך בית של אלמנה זקנה

נג) ב' אנשים שהוצרכו לשכור חדר לישון ולא מצאו חדר פנוי אלא אצל בית של אלמנה זקנה באופן שאין להם דריסת רגל

גג. וטעמא דמילתא דאין לחוש למראית העין משום דאל"כ אין לדבר סוף, אלא כיון שלא נעשה הדבר בסתר יש לתלות שמסתמא יודעים כל בני העיר שאין האשה בבית אלא הוא לבדו, ואפשר גם שלא אסרו כלל באיסור יחוד משום מראית העין, כיון שיש הרבה דרכים שלא יהיה איסור יחוד ע"כ לא יחשדוהו שמתייחד באיסור.

גד. לכאורה האיסור כאן הוא כמו לשכון בחצר שיש בו אלמנה שאסור, אבל מכיון שאוכל משלו, מותר גם לדעת הראב"ד המובא בבית שמואל (ס"ק י"ח) ובט"ז (ס"ק י'), וכתב הט"ז שאף לדעת התוס' הוא רק חומרא בעלמא, ולכן נוהגים הרבה ת"ח להקל לאכול אף משלה. אלא שעדיין יש בזה משום הא דאמר ר"ש לענין איסור לחבול בגד אלמנה, שהטעם הוא משום שיצטרך להחזיר לה ויהיה נכנס ויוצא אצלה שחרית וערבית, ואתה משיאה שם רע. וא"כ גם להכנס לביתה לאכול שחרית וערבית יש לחוש לזה. אך כיון שלא נאמר על זה איסור, ואוכל משלו, יש להקל בשעת הדחק גדול כזה כשאין לו מקום אחר שיוכל לאכול שם, עכ"ד.

גה. והנה השאלה שצריכים לדון כאן הוא לפי מה שכתב הרמ"א (סימן כ"ב סעיף ה') שאסור לב' אנשים להתייחד עם אשה אחת בלילה אלא צריכים לפחות שלשה אנשים, לכן האם יש מקום להקל כאן, והשיב שם שכיון שאיסור יחוד עם השני בחורים הוי איסור דרבנן, וספק דרבנן להקל. ועוד אולי הדין שבדרך שצריך שלשה היינו דוקא באשת איש או פנויה שהיא נדה.

וכאן יש לצרף עוד דבלילה אפשר שחבירו יקיץ אותו ויש להקל בשעת הדחק כזו. אבל אם האלמנה עדיין רואה והוי איסור יחוד מדאורייתא יש להחמיר.

גו. בחלקת מחוקק (ס"ק כ"א) כתב שאסור לאיש ללמד תינוקות כשאין אשתו בעיר, אבל רעק"א בגליון הביא מספר לחם רב שנוהגין להקל אף שאין אשתו עמו בעיר, וכן מובא להקל בפ"ת, וכן מוכח מכח סברא שאי אפשר לבטל תינוקות מלימודם כשאשתו של המלמד עזבה העיר לכמה ימים, או כשאשתו ילדה ולד בבית חולים וכדומה, ואף אם ימצא איש אחר ללמד במקומו, הרי זה לא כ"כ טוב להתינוקות ולכן בודאי שכוונתו להקל אם יש לו אשה אף שאינה בעיר, ותמוה על החלקת מחוקק איך שייך היה להחמיר בזה וצ"ע, ולמעשה יש להקל כדעת רעק"א ועוד.

אם אשה שבעלה בעיר מותרת ללמוד קטנים

(נה) אשה מותרת ללמד תינוקות כשבעלה בעיר, אמנם רק באופן ארעי כיון שבעלה לא תמיד יהיה בעיר^ז. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י"ח)

איסור לאשה ללמוד קטנים

(נו) אסור לאשה ללמד ילדים בין קטנים ובין קטנות, ואף אם הם בגיל שמועילים לשמור עליה מאיסור יחוד גם כן אינו מועיל ללמדם כיון שהם יכולים לצאת מהכיתה לשחק וכדומה, ולכן מותר ללמד דוקא באקראי ולא בקביעות מחשש הנ"ל. (אהלי ישרון פרק א' הערה ק"מ)

אשה אם מותרת להיות מורה לנכרים קטנים בבית ספר במדינת ניו יורק וכדומה

(נד) אין איסור להנשים להיות מורות בבתי ספר של המדינה עם תינוקות של נכרים שג"כ הם שלא במקום יחוד, כיון שבנשים לא שייך גירוי, וממילא מותרת אשה ללמד תינוקות כשאין איסור יחוד שהוא כשלומדות בבית הספר כנהוג במדינתנו. (אגרות משה יורה דעה חלק ג' סימן ע"ג)

אם מותר לאיש להיות מורה לבנות

(נח) כמובן שיש מצוה ללמד בנות, שידעו מה הן צריכות לעשות ובאיזה דרך נכונה לילך, וצריכים לעזור להן להתחזק בדתן. ובנוגע להרהור אם אדם עסוק במלאכתו אין חוששים, ויחוד גם כן אין כאן, אמנם אם האדם מרגיש חולשה בעצמו בעניינים אלו, אסור לו להיות מורה לבנות. אך חבל כי יש צורך גדול לזה, ולכן עליו להתחזק ולגרש את ההרהורים. (שו"ת י"ד משה עמוד ע"ח-ע"ט)

יהוד במעלית

(נט) מותר להכנס למעלית שאשה כבר נמצאת שם ואין חשש לאיסור יחוד, אע"פ שהבנין כ"ה קומות לא שייך שיגיע לשיעור יחוד בנסיעה כזו. אמנם אם הוא גם בה טובא או שהיא נכרית או פרוצה אה"נ יש לאסור נסיעה הנ"ל. ולהכנס עם שתי נשים לתוך מעלית אין לחוש כלל כיון שלא יכול לבעול לשתייהן בזמן קצר כזה, וממילא לא יבעל כלל דמירתתי מהשניה שלא יספיק לבעול אותה^ז. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות כ"ב)

להשכיר ב' חדרים בבית אחד לפנויה ואחד לפנוי

(ס) מעיקר הדין אין איסור לשכור ב' חדרים

זו. והנה בחלקת מחוקק שם ובבית שמואל (ס"ק כ"ב) פסקו שאשה שיש לה בעל והוא בעיר מותרת ללמוד עם קטנים, אבל אין לקבל אשה כזו להיות מורה תמידי לכל השנה כיון שבעלה לא יכול להיות בעיר כל השנה. אמנם עיי' בט"ז יורה דעה (סימן רמ"ה ס"ק ז') שכתב ששמע דלא מהני אם יש לה בעל בעיר א"כ הוא דר עמה באותו בית. ולכן פסק דאף אם בעלה בעיר אין להקל כיון שיש לחוש שיהיה קירבה בין האבות של הקטנים עם האשה. ולדינא מאחר שהחלקת מחוקק והבית שמואל ראו הט"ז ועוד שהחמירו והתירו יש להתיר כשבעלה בעיר. והוסיף שם דבעלה בעיר היינו במדינה זו מצוי טובא מכוניות ממילא אף דרך רחוקה כשאפשר לבא בחזרה עם מכונית באותו היום הוא לדין בעלה בעיר.

נח. וראה עוד בספר מסורת משה חלק ד' (עמוד ש"ע) בענין יחוד עם אשה לזמן קצר במקום שיוכלו להישאר שיעור יחוד.

א' לפני ואחד לפנייה בבית אחד משום שאפשר שיתקרבו אחד לשני נ"ט. (אגרות משה איסור יחוד, אולם יש להרחיק מזה כיון יורה דעה חלק ב' סימן ל"ה)

הלכות לא ילבש

אם מותר לגברים ללבוש בגדי נשים בהצגות
א. מותר לילדים ללבוש בגדי נשים לצורך הצגה, אבל לגדולים אסור. ואם יש היכר על הבגדים אין למחות ביד המקילין וכדעת הפמ"ג משב"ז או"ח (סימן תרצ"ו ס"ק ד')⁹. (שו"ת י"ד משה עמוד ס"ה)

אם מותר לאיש להשתמש במטריה של אשה
ב. בזמנינו רשאי איש להשתמש במטריה של אשה כיון שאינו מלבוש וגם אינו עשוי

ליופי. (רשומי אהרן חלק א' עמוד מ"ב, ראה עוד בספר מסורת משה חלק ד' עמוד רי"א)

נשים שדרים ליד ערביים אם מותר להם להחזיק כלי נשק

ג. פשוט שבמקומות שקרוב להערביים הרוצחים שאין יראין מהממשלה וכמעשים בכל יום, מותרות הנשים לישא כלי נשק לא רק מהצלה מהריגה ממש אלא אף להנצל מהכאות בעלמא משום שהם נמצאים בתוך מלחמות קטנות כל הזמן ואין חילוק

נט. והנה השואל רצה לטעון שאולי היום שנתרבו הפריצות יש להחמיר בדין יחוד כגון בעל הבית שיש לו להשכיר שני חדרים בביתו שלא ישכיר חדר אחד לפני וחדר אחד לפנייה אף כשיודע שאינם איש ואשתו מאחר ועכשיו לא מירתתי דכל המירתת הוא רק מצד הבושה ובעוה"ר בזמנינו לא מתביישין מצד הפרצה הגדולה וליכא שמירה דמירתתא.

ואף שסברא זו נכונה באלו שאינם בני תורה, אבל באלו שהם בני תורה ממילא מתביישים מאיסור ולא שייך לאסור להם יותר מדינא.

ומה שהסיק להחמיר ולא לעשות כן לכתחילה משום דבמשך הזמן יכול להיות שיתקרבו אחד לשני, וכן מבואר מדברי הגמ' במסכת קידושין (דף פא.) דאסר יחוד עם אשתו של רב יוסף אף כשבעלה בעיר משום דשושביניתיה הואי גייסא ביה, אבל אין זה דבר ברור שיבוא לידי התקרבות, ולכן אי אפשר לאסור את זה מדינא, ורק שנכון להרחיק מזה.

וכל זה אם השוכרים שואלים, ולכן מי שאינם בני תורה לא ישאלו, ואם יגיעו וישאלו אם מותר לשכור דירה בכה"ג, יש להעמידן בחזקת כשרות על זה ששואלים בכלל. ולענין אם הבעל הבית שואל אם מותר לו לשכור החדרים בכה"ג לכאורה אי אפשר לאסור עליו לשכור אותם כיון שבאופן שהוא משכיר ליכא איסור יחוד. ורק משום שאולי יתקרבו על ידי זה ויתייחדו ולא יתביישו מלעשות איסור. ממילא הדעת נוטה שהוא כלפני דלפני שאינו אסור כמ"ש רש"י במסכת עבודה זרה (דף כ"א) ד"ה אלפני.

ס. כתב הפמ"ג שם שנראה שאם כל המלבושים של איש ורק מלבוש אחד של אשה, וניכרין הם גם להרבה דעות ביורה דעה (סימן קפ"ב) אין איסור תורה בכה"ג, ואין למחות בפורים. וכן מובא דבריו במשנה ברורה. ונראה שה"ה בהצגות ולזה התכוון הגר"מ זצ"ל.

כשהקטנים והקטנות מרגישים בבושה ללבוש בגדים של מין השני אז חייבים לחנך אותם מאיסור דלא ילבש^{סג}. (אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ב אות ד')

בגדי פנימים

ז. אין איסור לא ילבש בבגדי פנימים שלא נראים בחוץ, כגון גופיה וגרביים וכדומה. [שמעתי מהגר"ש פירסט שליט"א]

להסיר שיער שגדל על גבי אונן

ח. מותר לחתוך שערות שגדלו באונן במספרים.

לקצר שערות לבנות מתוך השחורות

ט. אסור לקצר שערות לבנות מתוך השחורות אע"פ שלא חותך את כל השער. (מסורת משה חלק ג' עמוד רט"ז)

בין גבר לאשה בענין זה. (שו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' סימן ע"ה אות ג')

ליטול סמי רפואה כדי לצבוע שערות לבנות

ד. מי שנהיו לו שערות לבנות בגיל צעיר ורוצה לקחת סמי רפואה שמחזירים שערות לבנות לצבע הקודם, אסור לעשות כן משום לא ילבש שמלת אשה, אע"פ שהצביעה מתחילה רק אחרי נטילת הסמים סא. (אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן פ"ב)

בחור עם שערות לבנות ומתבייש מזה

ה. כשיש לבחור שערות לבנות באופן שמתבייש מזה, או שרואה בכך מניעה בשידוכים רשאי בכה"ג לצבוע שערותיו^{סד}. (רשומי אהרן שם)

חינוך ללא ילבש

ו. קטנים וקטנות כל זמן שצריכים לאמם לא שייך חינוך לאיסור לא ילבש, ורק

סא. והנה יש לחקור אם האיסור דלא ילבש הוא על עצם המעשה שלובש בהמלבושים וקשורים שעושות הנשים. או שהאיסור הוא על מה שיוצא מזה שהוא מלובש ומקושט כמו הנשים. דאם נימא שהוא על עצם המעשה אין לאיסור, בין אם הנשים נוטלים סמי רפואה הנ"ל ובין אם רק צובעים שערותיהם, כיון דלקיחת סמי הרפואה אין בזה מעשה נשים דוקא, משום דאין חילוק בין זה לשאר רפואות ואין היכר שרפואה זו דוקא של נשים. אבל אם נימא שהאיסור הוא על מה שיוצא מזה שהוא מלובש ומקושט כמו הנשים יש לאיסור אף אם הנשים אין עושות כלל באופן זה כיון דעכ"פ יהיה מאיזה אופן שהוא הרי שינה שערותיו מלבנות לשחורות שהוא מעשה נשים שאסור. ובעצם הוכיח שם כצד השני שהאיסור הוא התוצאה ולא המעשה ולכן אסור לקחת אפילו סמי רפואה שמחזיר את צבע השערות לשחורות וכו'.

סב. עי' בספר מסורת משה יורה דעה (אות פ"ה).

סג. לענין חיוב חינוך לתינוקות בלאו דלא ילבש, כשהתינוקות עדיין צריכים לאמם, אין שום חיוב חינוך ללא ילבש, ומה שהאמהות מלבישות אותם בבגדי בנות ובנים נפרדים אינו אלא משום סימנא בעלמא ולא משום צניעות או חיוב או מנהג. ורק מזמן שהנשים מתחילות להלביש בקפידא לתינוק בגדים אחרים ולתינוקות בגדים אחרים אולי שייך ממילא להתחשב גם במנהגא לצניעות. ולמעשה הכל תלוי בהבנת התינוק, ולכן אם הם מתביישים מזה שלובשים בגדים של מין השני, אז שייך לחנכו באיסור דלא ילבש, עכ"ד.